

lektorálták. A lexikon többségében rövid, 10–15 soros, és átlagos, 20–50 soros tömör, tárgyyszerű cikkeket tartalmaz, részletesebb címszavak csupán századunk kiemelkedő alkotóiról készültek (Gorkij, Hemingway, Majakovszkij stb.). A legfontosabb vonatkozásban a cikkek közös felfogást tükröznek: ugyanazon elvek szerint helyezték el az írókat és műveiket a huszadik század világának szellemi, főleg politikai és ideológiai mozgalmában. A szerkesztés törekedett arra is, hogy az esztétikai kategóriákat a szerzők egyértelműen használják, „bár itt a marxisták között folyó viták, és az egyes irodalmak nemzeti sajátosságai sok problémát vetettek felszínre és sokat hagytak megoldatlanul.”

A lexikont bibliográfiai tájékoztató és az írók nemzet, név és kiejtés szerinti felsorolása egészíti ki. A bibliográfiai tájékoztató első részében a világirodalomra, a másodikban a nemzeti irodalmakra vonatkozó legfontosabb műveket foglalták össze. Kár, hogy a címszavak utáni irodalomjegyzék nem alaposabb.

„A XX. század külföldi írói” rendkívül fontos kézikönyve a szakembernek, de a tájékozódni vágyó olvasónak is. A Gondolat Kiadó e sikeres úttörő vállalkozásának talán legnagyobb érdeme, hogy az adatokat böngészve önkéntelenül megfogalmazódik az igény az előzmények ismeretére és ezzel egy marxista szemléletű teljes világirodalmi lexikon megjelenetésére és fokozódik a kíváncsiság a magyar nyelvű világirodalomtörténet már „beharangozott” első kötetei iránt.

CSONGRÁDY BÉLA

Károlyi Mihály: Az új Magyarországért

A magyar polgári demokratikus forradalom félévszázados évfordulójára megjelent kötetek között kiemelkedő helyet foglal el Károlyi Mihály válogatott beszéd- és cikkgyűjteménye, amely politikai pályafutásában jelentős – az 1908-tól 1919-ig ívelő – szakasz dokumentumait tartalmazza. Szerzőjének politikai munkássága napjainkban válik ismertté, és eddig különösen az 1918–1919-es forradalmak alatti és utáni életének, politikusi magatartásának összetevőiről olvashattunk. A szóban forgó kötet a politikai pályára lépő, felvilágosult magyar főúr első lépéseivel, állásfoglalásaival ismerteti meg az olvasót. A beszédekben és cikkeken lényeges adatokat találhatunk az egyre világosabban látó polgári demokratikus közéleti férfi fejlődésére. Nagy segítséget ad a kötet, hogy az eddigiekben kialakult politikus Károlyi képe újabb vonásokkal gazdagodjék, hogy tisztábban álljon – tévedéseivel és progresszív elveivel – az utókor előtt. A kötet második részében – a beszédek és cikkek mellett – először olvashatjuk nyomtatásban az eddig még nem publikált Egy egész világ ellen című emlékiratgyűjteményének befejező részét. E tanulmányokat – már némi történelmi távlatból – 1921–1922-ben írta a szerző.

A dokumentum-kötet által feldolgozott korszak a magyar történelem egyik legválságosabb, legszínesebb, ugyanakkor legösszetettebb időszaka volt. A monarchia keretei között fejlődő és a feudális kötöttségeket magával cipelő kapitalista magyar társadalomban a századforduló első két

évtizedében elmélyültek az osztályok közötti ellentétek. Az alapvető különbségek mellett a társadalmi élet minden területén kieleződtek a viszonyok a politikában és a kultúrában, a csoportok és nézetek összecsapása e polarizált keretek között következett be. A társadalmon belüli ellentétek kiszélesedtek, nemzetközi méretűvé váltak: az egyes országok különböző valóságos vagy vélt érdekei miatt a surlódási felületek sokasodtak, és az egyes uralkodó körök mesterségesen mélyítették a szakadékot a nemzetek között.

A társadalmi élet gondoktól terhes szakaszában – amely a monarchia keretei között még tovább specializálta a viszonyokat – lépett színre a fiatal arisztokrata politikus, és ettől kezdve kísérhetjük nyomon politikai nézeteinek alakulását, elméleti fejlődését: ebben az időszakban jutott el a polgári demokratikus berendezkedésű állam megvalósításának szükségességéig. E kérdés döntő fontosságú, így vizsgálata során lényeges tapasztalatokat szerezhetünk. A társadalmi változást elsősorban az arisztokrata–reakciós Tisza István-féle politika ellen sürgette, ugyanakkor a bizonytalankodó – de véleménye szerint túlzó – baloldali, szocialista koncepciót sem tartotta megvalósíthatónak. Ezért a polgári demokráciát a két nézet közötti harmadik variációként kezelte és képzelte el. Az új állam megszervezésének alapja is e gondolat jegyében teremtődött meg, amely továbbra is a magántulajdon jelenlétében gyökerezett, de azt szabályozott formában kívánta érvényesíteni. Az elképzelés szerint: „A tőkét kamatjával nem akarjuk eltörölni, hanem igenis le akarjuk szállítani az ő nyereségét az engedettnek határáig.” A társadalmi ellentétek megjele-

nésének okát elsősorban a tőkések túlkapásaiban vélte, így a nyugalom megteremtésének módját ennek megfékezésében látta: „ha megelégedett volna a tőke csekélyebb és méltányosabb haszonnal, nem is élesedett volna ki ezen kérdés annyira.” A tőke természetét, mozgását nem kellően értékelő hibás elvi kiindulópont következménye, hogy a „szabályozott tőke” által teremtett társadalmi alakulatot akként képzelte el, hogy abban „kielégítést nyer egyrészt a liberális iskolának azon elvi követelménye, hogy a magántulajdon továbbra is fenntartassék, de kielégítést nyer másrészt a szocialistáknak is azon követelése, hogy a munkás kapja is meg a munkájának, mint termelési tényezőnek magasabb kielégítését.” Az új államot létrehozó erők vezetőjének Károlyi elsősorban a parasztságot képzelte el. Demokratizmusát – ugyanakkor a nézet ellenmondásait – emelte ki, hogy a múlt század végétől egyre erőteljesebben jelentkező agrárszocialista mozgalmakban résztvevő szegényparasztság megerősítésével, középbirtokosi szintre hozásával kívánta célját elérni, „hogy ezekből egy új középosztály sarjadjék ki, mely pótolni lesz hivatva azt a középosztályt”, amely a dualista társadalmi berendezkedés keretei között mind politikailag, mind erkölcsileg korrumpálódott. Elhivatottságának, politikai feladatainak azonban csak akkor tud – Károlyi véleménye szerint – eleget tenni ez az osztály, ha a „nemzetközi” – azaz internacionalista – elvektől, valamint a tulajdonjog megváltoztatására irányuló törekvésektől meg lehet szabadítani. Érdekes módon Károlyi politikai felfogásában az internacionalizmus – még a századforduló első évtizedében – és a polgári talajon burjánzó kozmopolitizmus kö-

zé egyenlőség jelet tett. Nála az új „evolúciós” változás vezérlő elve, csak a nemzeti érzésekből táplálkozott. Törekvéseiben – a tízes évek kezdetén is – a nemzeti integritás elve dominált, bár éppen ezen a ponton jutott 1917-ben tovább, hiszen ekkor jelentette ki, hogy „elvi ellensége vagyok minden nemzeti elnyomásnak.” A helytelen nézetek, az ellentmondások leküzdésében jelentős változás következett be a háborús válság érlelődése során és a világháború kitörése után. A tízes évek második felétől egyre határozottabban lépett fel a militarista erők ellen, pacifizmusa és a reakciós, korrupt rendszer iránti ellenszenvé egyre mélyült, erősödött: a világháború által előidézett politikai és szociális nyomor határozott béke melletti tevékenységre ösztönözte. A béke gondolata a Balkán-háborúk kezdetétől jelen volt politikájában, és a világháború során megerősödött az a véleménye, hogy a háborút a pacifizmus térhódítása és világméretű elterjedése szüntetheti csak meg. (Jóllehet a történelem ebben nem igazolta, mert bebizonyosodott, hogy a népek számára a valószínű béke is csak a forradalom útján érhető el.) A béke iránti vágya és nemzete iránti szeretete mondatta el vele 1918. októberében drámai parlamenti beszédét, amely azt igazolta, hogy véglegesen szakított a feudális-arisztokrata politikával, osztályával. A Tisza István által képviselt uralkodó csoport számára utimátum-jelleggel nyilatkozta: „A háborút Önök miatt elvesztettük, s ha Önök itt lesznek, elveszítjük a békét is.” A felszólítás forradalmi erejű volt annak a politikusnak a szájából, aki nem sokkal előtte még abban reménykedett, hogy forradalom nélkül, reform segítségével viheti a polgári demokratikus fej-

lődés útjára a magyar társadalmat. A történelem kereké azonban más-ként fordult. Nagyságát bizonyítja az a tény, hogy az elsők között érzekelte a változást, és teljes meggyőződésével állt a viharos ősz forradalmi mozgalmainak élére.

A kötet egyik nagyon fontos pozitívuma az, hogy dokumentálja a polgári demokratikus politikus nézeteinek fejlődését, ugyanakkor az érdeklődő és a kutató számára is kulcsot ad a korszak politikai viszonyainak megértéséhez. (Magvető, 1968. 557 o.)

HORVÁTH ISTVÁN

Dersi Tamás: A publicista Kun Béla

1918. november 17-én dr. Sebestyén Emil orvos néven valaki Budapestre érkezik. Néhány nap múlva, pontosan november 24-én, szervezőmunkája eredményeképpen megalakul a Kommunisták Magyarországi Pártja. Pár hét múlva Kun Béla nevéből hangos a sajtó, a politika, az utca; 1919. február 21-én pártjának vezetésével együtt letartóztatják, hogy véget vessenek a „szélsőséges izgatásnak”. Egy hónap múlva a proletárdiktatúra tényleges vezetője, a Forradalmi Kormányzótanács külügyi – később hadügyi is – népbiztosa, a Vörös Hadsereg főparancsnokhelyettese stb. A népdalban Kossuth Lajos neve helyére az ő neve kerül. 1919. augusztus 1-én a fehérterror elől külföldre menekül, a Tanácsköztársaság elbukott. Mindössze harminchárom éves volt ekkor.

A lexikon szűkszavú tömörsége éle-